

СТАНОВИЩЕ ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

на ас. Радостина Божидарова Захариева, докторант на самостоятелна подготовка по професионално направление 2.1. Филология (Общо и сравнително езиковедие – френски език, румънски език) за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на тема

Познанието за лъжата, отразено в езика (изследване върху идиоматиката на френския, българския и румънския език)

от доц. д-р Екатерина Драганова, външен член на научното жури

В представения мащабен труд, дисертантката разглежда познанието за лъжата, отразено в идиоматиката на три езика, френски, румънски и български, като се опира на интердисциплинарен подход. Ако основните методи са дескрипция, анализ и съпоставяне, в дисертацията се прилагат и наблюдения и изводи от диахронната лингвистика, психологията и народопсихологията, социологията, културологията, фолклора и литературата и др.

Изчерпателно и убедително се защитава изборът на трите избрани езика и се показва относително близкото развитие на българския и румънския език, както и възприетото влияние на френския език върху тях, продължило през вековете, било то в социален, литературен и езиков план или чрез заемане на френския образователен модел. Не на последно място, обектът на изследването – познанието за лъжата - има достатъчно универсални характеристики, за да може да се изгради един стабилен съпоставителен модел.

Задълбоченото проучване на библиографията от страна на Радостина Захариева позволява да се заключи, че предметът на анализ, въпреки актуалността и интереса, които поражда, е обект само на някои частични проучвания и не е изследван в пълнота за нито един от трите езика, а още по-малко – в съпоставителен план.

Екскерпиран е материал от внушителен брой източници, лексикографски трудове, сборници, тълковни извори, електронни бази данни за изграждане на лингвистичния корпус и са подробно представени всички лексикални средства изразяващи понятието „лъжа“. Само основните названия и синонимите са близо 900 лексеми, а идиоматичните единици са повече от 3700.

С оглед на избраната тема, дисертантката избира за обект на своя анализ идиоматиката, но сериозно и аргументирано излага причините, поради които избягва т.н. „фразеология в

широкия смисъл на понятието“. В предложения ни труд са очертани границите на теоретичния подходи и изследвания обхват, като се включват фразеологизми, паремии, сравнения и колокации, крилати фрази, клетви. За целта, Р. Захариева защитава своя избор и илюстрира персоналното си виждане в съпоставителната схема на двата подхода (стр.35).

Дисертацията е добре структурирана и обхваща увод, 9 глави, заключение и библиография, списък на източниците и много ценен тематичен показател на идиоматичните изрази в трите езика. Ще се спра на аспектите, които представляват основните приноси, защото трудът е повече от 500 страници, но този избор е защитим, като имаме предвид огромната изследователска съвестна работа извършена от авторката.

Глава I „Теоретична база на изследването“ е посветена на тълкуването на лъжата в научното познание. Проследено е историческото развитие, връзките с различни науки, оценката на лъжата в съвременната епоха и лингвистичните изследвания.

Глава II, „Наименования на лъжата“, излага последователно в трите езика съществителните и глаголите, назоваващи разглежданото явление. Установени са внушителен брой лексикални единици, свързани с лъжата и измамата и в трите езика. Изводите в тази глава са задълбочено и обширно разгледани и нюансирани в следващите глави.

В глава „Същност на лъжата“, авторката разглежда диалектично и много подробно многобройните идиоматични изрази и ги сравнява и съпоставя в отделните езици. Първият извод е, че лъжата е широко разпространена и присъствието ѝ е трайно при човека, в обществото и във времето. Лъжата се дефинира като противоположна на истината, със синоним „измамата“. Асоциира се със злобата, омразата, бягството от отговорност и препраща често и в трите езика към кражбата. Направен е много добър анализ на лъжата - слово, действие и движение, било то *да поемеш по кривия път* или *да вкараш в капан*. Обектът и субектът на лъжата са анализирани чрез разглеждането на добре обособени идиоматични изрази и е открит комуникативният характер.

Всъщност, тази глава, както и главите 4-та до 8-ма, където се разглеждат различните модуси на лъжата – лицемерие, преструвка и ласкателство, хитрост, демагогия и манипулация, слух и клевета, предлагат един обзор и многоаспектен анализ на всички близки до лъжата понятия. Детайлното систематизиране на идиоматичните единици в трите езика представляват същностният анализ на обекта на изследване. Всяка една от главите представлява отделна стойностна разработка и се отличава с пълнота и задълбоченост.

В тези глави, авторката показва, че лъжата и нейните модуси са отразени богато в идиоматиката на трите езика, което потвърждава, че в човешките отношения те са забелязани, изказани, тълкувани и оценявани.

При модусите преструвка и ласкателство се откроява подвеждащият и заблуждаващ акт. Под маската на близост, любезност - чрез поведението, думите и тактилният контакт, ласкателят, добър познавач на човешките слабости, може, за да постигне своите цели, дори да бъде опасен. На моменти, тези действия могат да се прелеят в манипулация и демагогия. Все пак при модусите „манипулация и демагогия“, има едно по-широко поле на въздействие, защото обектите могат да бъдат множествени и действието се упражнява чрез внушения и незабележимо влияние върху тяхното съзнание. Интересното от езикова гледна точка е липсата, в този контекст, на паремии и авторката предлага редица обяснения на това явление. Отвъд манипулацията, авторката посочва слуховете и клеветите, две генетично свързани явления. В този случай може да имаме за обект отделен индивид, но и група хора или дадено събитие. Характерно е бързото и лесно разпространение, както и верижният характер и деформацията на новината или казаното по отношение на лицата (т.е. слуха и клеветата). За изразяването им дисертантката е ексцерпирала внушителен брой паремии и колокации и в трите езика, които илюстрират също така намерението за целенасочено причиняване на злина и уронване на престижа, търсенето на омърсяване и сриване на отделния човек, семейството или група хора. В случая необратимият характер на слуха и клеветата е открит, както и бързото препредаване на оклеветяването.

Много добре са анализирани и другите два основни модуса на лъжата – лицемерието и хитростта. Ако при лицемерието на практика доминира отрицателното отношение към това поведение, близко до измамата и користта, Радостина Захаријева много убедително изтъква и проявата на лицемерието като двойственост – измамно добронамерена маска *срещу* истинското лице, изкривено от завист, омраза и желание за облага. Тук основният инструмент е словото, а същността е лъжа и преструвка. Съгласни сме с авторката, че *„езиковият материал разкрива, че българинът, французинът и румънецът са еднакви в проявата на несъвършената си човешка проява, поддават се на лицемерие(то)... но и осъзнават неговата зловредност, (така че) не е случайност множеството устойчиви изрази в трите езика“*, в голяма степен сходни семантично.

Хитростта има малко по-различен статут и се представя в трите езика като номер или игра. Идиоматичният материал ни предлага голям брой средства за характеризиране на явлениято хитрост. Този модус се проявява често и чрез действията на субекта „хитрец“. Хитрецът е сравняван с животно, с представител на друг етнос или държава, с лице от по-

низша прослойка, но той винаги изпъква с добри сетивни качества или предимства. Хитростта се откроява с бързина, пъргавост, неуловимост. В нея откриваме и идеята за надмощие, за сила сама по себе си. В редица изразни средства, виждаме че прибягването до хитрост е мотивирано от скъперничество и преследване на лични интереси и облаги, дори и от кражбата. Но хитростта в идиоматиката е показна и с двойната си природа и двояката оценка за нея. Както видяхме по-горе, тя може да бъде приравнена с лицемерието, манипулацията и злото, т.е. оценката за нея да е негативна. Същевременно, хитростта може да бъде асоциирана и с находчивост, интелигентност, сръчност и чувство за хумор и шега, което хвърля върху нея положителна светлина. Нещо повече, въпреки, че в идиоматиката съществуват паремии и колокации с чисто положителни или отрицателни оценки на хитростта, този модус често пъти в литературата или в ежедневно поведение може да се окаже многоаспектен и сложен за характеризирание и тогава е необходим по-широк контекст за тълкуване, за да се открие по-прецизно конкретното значение.

Последната, IX глава е обобщаваща и много важна за изследването. Ударението е поставено върху типовете и семантиката на идиоматичните изрази за определяне на механизма на фиксиране на познанието. Разглежда се също полисемията. Обяснен е и механизмът на изграждане на познанието за лъжата в идиоматиката, предимно на основата на метафорични модели. В заключението, Радостина Захариева аргументирано извежда констатацията, че идиоматичният материал потвърждава изключителната близост между трите изследвани езика в отношението и познанието на феномена лъжа. И бих добавила към изложените вече лингвистични приноси, актуалността на изследването на лъжата днес, когато повече от всякога, поради наличието на новите информационни и комуникационни технологии, сме изправени пред предизвикателството да оценяваме особено внимателно и критично всяка информация, всяко твърдение, които ни се поднасят.

Радостина Захариева е представила един мащабен завършен труд, изготвен въз основа на огромен идиоматичен и референтен материал, оригинален подход, ясна структура и ерудиция. Впечатлена съм от отговорното отношение на авторката към разглеждания обект и от постигнатите аргументирани резултати.

Ето защо, с убеденост препоръчвам присъждането на образователната и научна степен „Доктор“ на Радостина Захариева. Препоръчвам и публикуването на труда, несъмнено полезен и за изследователи и за преводачи и студенти.

София, февруари 2019 г.

Доц. Д-р Екатерина Драганова